

UYG‘UR MILLATINING TO‘Y MAROSIMLARI

Farhod Gisarov

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Katta o‘qituvchi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada uyg‘ur millatining an‘anaviy to‘y marosimlari va ularning madaniy ahamiyati to‘liq yoritiladi. Tayyorgarlik jarayonlari, nikoh marosimi, to‘yning o‘tkazilishi va to‘ydan keyingi rasm-rusumlar keng qamrovli tarzda tushuntiriladi. Ushbu marosimlarning har bir bosqichi milliy urf-odatlar va qadriyatlar bilan bog‘liq bo‘lib, ular milliy madaniyatni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada to‘y marosimlarining madaniy va ma‘naviy qiymati bilan birga, ularning tarixiy ildizlari ham o‘rganiladi. Shuningdek, marosimlarning zamonaviy davrda qanday qilib saqlanib qolayotgani va ayrim holatlarda o‘zgarishlarga uchrayotgani haqida so‘z yuritiladi. Maqoladagi tahlillar milliy merosning ahamiyatini tushunishga yordam beradi va ularning kelajak avlodlarga yetkazilishi uchun ilmiy hamda amaliy tavsiyalar taklif etadi. Bunda boy madaniy merosning uzviyligi va zamonaviy davrdagi o‘rni ochib berilgan.

Kalt so‘zlar: *Uyg‘urlar, to‘y marosimi, nikoh, an‘analar, madaniyat, qudalash, rasm-rusumlar, dasturxon, kelin, kuyov.*

ABSTRACT

This article fully describes the traditional wedding ceremonies of the Uyghur nation and their cultural significance. The preparatory processes, the wedding ceremony, the wedding itself and the post-wedding rituals are explained in a comprehensive manner. Each stage of these rituals is associated with national customs and values, which are of great importance in preserving the national culture. The article examines the cultural and spiritual value of wedding ceremonies, as well as their historical roots. It also discusses how the rituals are preserved in the modern era and, in some cases, are changing. The analysis in the article helps to understand the importance of national heritage and offers scientific and practical recommendations for their transmission to future generations. The coherence of the rich cultural heritage and its place in the modern era are revealed.

Keywords: *Uyghurs, wedding ceremony, marriage, traditions, culture, courtship, rituals, table, bride, groom.*

KIRISH

Uyg‘ur millati Sharqiy Turkistonning eng qadimiy va boy madaniy merosga ega xalqlaridan biri bo‘lib, ularning an‘analari va turmush tarzi o‘zining xilma-xilligi

bilan ajralib turadi. Uygʻurlar turli madaniyatlar taʼsirida shakllangan, ammo oʻz milliy xususiyatlarini asrab qolgan xalq sifatida mashhur. Ular madaniyat, sanʼat, anʼanaviy taomlar va mehmondoʻstlik bilan oʻzlariga xos boʻlgan hayot tarzini yaratishgan. Bu anʼanalarning eng muhim jihatlaridan biri – toʻy marosimlari boʻlib, ular millatning boy madaniy qirralarini oʻzida aks ettiradi.

Toʻy marosimi uygʻur xalqining faqat shaxsiy yoki oilaviy hayotida muhim ahamiyatga ega boʻlib qolmasdan, keng jamoatchilik va milliy anʼanalarning muhim qismi sifatida koʻzga tashlanadi. Toʻy nafaqat ikki yoshning taqdirini bogʻlaydigan muhim voqea, balki ikki oilaning birlashuvini, yangi munosabatlarning boshlanishini anglatadigan katta bayramdir. Bu jarayonda anʼanalar, urf-odatlar va marosimlar asosiy oʻrin tutadi.

Uygʻur xalqining toʻy marosimlari – bu oʻziga xos tantana. Ular milliy madaniyatning turli jihatlarini qamrab oladi. Masalan, kiyim-kechak, taomlar, musiqa va raqslar milliy anʼanalarning ajralmas qismidir. Toʻyga tayyorgarlik jarayonidan tortib, uning oʻtkazilishi va toʻydan keyingi marosimlar Oʻzbekistondagi boshqa xalqlardan farqli boʻlib, milliylikni yorqin namoyon qiladi. Bunda har bir tafsilotga alohida eʼtibor qaratiladi, chunki ularning har biri oʻziga xos maʼno va ramziy ahamiyatga ega.

Uygʻur toʻylaridagi urf-odatlar har bir bosqichda aniq tartib va qoida bilan oʻtkaziladi. Masalan, qudalarning tanishuvi va kelishuvi bilan boshlanadigan jarayon, keyinchalik nikoh marosimi va asosiy toʻy bilan davom etadi. Bu jarayonlar orqali nafaqat ikki yoshning hayotidagi muhim qadamlar amalga oshiriladi, balki ularning oilalari oʻrtasida kuchli aloqalar oʻrnatiladi. Bunday munosabatlar ikki tomonlama hurmat, bir-biriga boʻlgan ishonch va hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan.

Shuningdek, toʻy marosimlari uygʻur xalqining ijtimoiy hayotida ham katta ahamiyatga ega. Toʻy – bu faqat bayram emas, balki jamoatchilikni birlashtiradigan, mehr-oqibatni kuchaytirib, xalqning oʻzaro hamjihatligini namoyon qiladigan jarayondir. Uygʻurlar uchun toʻydagi mehmondoʻstlik va bayramona muhit milliy qadriyatlarining yorqin aksidir.

Bundan tashqari, toʻy marosimlari uygʻur xalqining tarixiy va maʼnaviy qadriyatlarini saqlashda muhim vosita hisoblanadi. Ular orqali yosh avlod oʻz millatining madaniy boyliklari bilan tanishadi, anʼanalarning avloddan avlodga uzluksiz oʻtishi таъминланади. (Abdulla, M. (2008). Sharqiy Turkistonning milliy urf-odatlarini va marosimlari. Qashgʻar: Sharqiy Turkiston Noshirlari, 45-бет.)

Ushbu maqolada uygʻur xalqining ana shunday oʻziga xos toʻy marosimlari, ularning tayyorgarlik bosqichlari, oʻtkazilishi va toʻydan keyingi urf-odatlarini haqida batafsil soʻz yuritiladi. Toʻyning nafaqat shaxsiy, balki madaniy va ijtimoiy

ahamiyati ham yoritiladi. Milliy an'analarni tushunish va qadrlash orqali biz uyg'ur xalqining boy merosini yanada chuqurroq o'rganishimiz mumkin.

Uyg'ur millati o'zining boy madaniy merosi va an'anaviy urf-odatlar bilan ajralib turadi. Ular orasida to'y marosimlari milliylikning yorqin namunasi bo'lib, har bir bosqichi o'zining o'ziga xosligi va ramziy ahamiyati bilan boyitilgan. To'y marosimi nafaqat ikki yoshning birlashuvi, balki ikki oilaning quvonchli yaqinlashuvini ifodalaydigan muhim voqea hisoblanadi.

To'y marosimi odatda uzoq tayyorgarlik jarayonini talab etadi. U avval qudalarning tanishuvi va kelishuvidan boshlanadi. Bu bosqichda ota-onalar qiz va yigitning turmush qurish niyatini rasmiylashtiradi, ular o'zaro sovg'a-salomlar almashadi. Tayyorgarlik davrida har ikki tomon o'z bayramlari uchun an'anaviy kiyimlar, milliy taomlar va bayram dasturxoniga alohida e'tibor qaratadi. Qudalarning rasmiy uchrashuvi — Uyg'ur xalqining an'anaviy to'y marosimlarida muhim bosqich hisoblanadi. Bu bosqichda har ikki oila o'zaro tanishib, kelin va kuyovning turmush qurish niyatini rasmiylashtiradi.

Qudalarning uchrashuvi munosabatlar va kelishuvlar uchun poydevor yaratadi, chunki bu jarayonda har ikki oila bir-biriga ishonch va hurmatni izhor qiladi. Ushbu uchrashuvda ota-onalar har tomonlama, jumladan, kelin va kuyovning turmush sharoiti, oilaviy qadriyatlar va kelajakdagi munosabatlar haqida kelishib oladilar. (Məxmud, S. (2012). *Shinjañ Uyg'ur Avtonom Rayonidagi milliy marosimlar*. Yrymchi: Shinjañ Universiteti Nashri, 58-бeт.)

Kelishuvlar boshlang'ichda asosan nikoh shartlari va oilaviy mas'uliyatlar bilan bog'liq bo'ladi. Ota-onalar orasida, har bir oilaning talablari va kutgan natijalari aniqlanadi. Ushbu jarayonda yaqindan muhokama qilinishi kerak bo'lgan masalalar, tomonlarning huquqlari va mas'uliyatlari hisoblanadi. Ikki oila o'rtasida o'zaro tushunish va izchil kelishuv bo'lishi muhim.

Shundan so'ng, qudalar o'zaro e'tibor va hurmatni izhor qilish uchun sovg'a-salom almashadilar. Uyg'ur an'anasida sovg'a berish munosabatlarni mustahkamlash va biri-biriga chuqur ehtirom ko'rsatishning muhim shakli hisoblanadi. Sovg'alar turli xil bo'lishi mumkin, masalan, maxsus milliy kiyimlar, ziynat buyumlari yoki boshqa qadrlangan narsalar. Bu ularning ijtimoiy statusini va oilaviy munosabatlarning ahamiyatini belgilaydi. Sovg'alarning ramziy ma'nosi shundaki, ular yoshlarning birlashishi va ikki oilaning yaqinlashishini belgilaydi.

Qudalarning tanishuvi va kelishuvi — uyg'ur to'y marosimlarining asosiy fazasini tashkil etib, kelin va kuyovning turmush qurishga yo'l olishiga asos soladi. Bu jarayonda har bir tomon o'zining e'tibori va hurmatini ko'rsatib, uydan-uyga salomlar almashish, kelajakdagi munosabatlarni mustahkamlash uchun muhim

ahamiyatga ega. (Alim, Ə. (2010). Uygʻurlarning toʻy marosimlariga xos anʻanalar va urf-odatlar. Yrymchi: Shinjañ Davlat Nashri, 74-βet.)

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Asosiy marosim – nikoh oʻqish tadbiri, katta ahamiyatga ega. Bu marosimda molla tomonidan shariat qoidalariga muvofiq nikoh oʻqiladi. Unda yaqin qarindoshlar va qudalar ishtirok etadi. Nikoh marosimidan soʻng, toʻy boshlanadi. Toʻy marosimi odatda katta toʻyxonada yoki keng hovlida oʻtkaziladi. Bayram dasturxonida anʻanaviy uygʻur taomlari – palou, lagmon, ganfan, gurusay va dabangji kabi boy va mazali taomlar tortiladi.

Marosim musiqa va milliy raqslar bilan boyitiladi. Dutor, tabur, chang, nay, nogora, childirma, karnay va sunnay kabi milliy musiqiy asboblarda ijro etilgan kuylar toʻyga oʻziga xos bayramona ruh bagʻishlaydi. Qiz uzatish va kelin keltirish jarayonlari milliy anʻanalar asosida oʻtkaziladi. Toʻy oldi marosimlari uygʻur xalqining urf-odatlarida muhim ahamiyatga ega boʻlgan bosqichdir. Bu marosimlar asabiy boʻlishidan tashqari, har ikki oila uchun hayotdagi yangi davrni belgilaydi. Qiznikdagi marosimlar, ayniqsa, koʻpchilikning diqqat markazida boʻlib, ularning har biri maʼlum bir ramziy maʼnoga ega.

Qizning uyidagi marosimlardan biri — chimildik yoki qiz uzatish marosimi. Bu marosimda qizning turmushga chiqishi va yangi oilaga oʻtishini belgilaydigan ramziy harakatlar oʻtkaziladi. Chimildik marosimi, odatda, yosh kelinni oilaga olish, uni yangi hayotga qoʻshishni va oilaviy munosabatlarning mustahkamlanishini anglatadi. Ushbu marosimda kelinning oila aʼzolari va qudalarining mehr-oqibatiga, shuningdek, ularning yangi oilaga kirishini xursandchilik bilan qabul qilishga alohida eʼtibor qaratiladi.

Marosim davomida qudalar uchun maxsus dasturxon yoziladi. Dasturxon — uygʻur xalqining anʻanaviy bayram dasturxonining ajralmas qismidir. Bu dasturxonda nafaqat taʼomlar, balki mehmonlarga boʻlgan hurmat hamda mehmonxonadagi odamlar oʻrtasidagi ihtiram aloqalari namoyon boʻladi. Qudalarga qoʻyilgan dasturxon ularning kelajakdagi munosabatlarini mustahkamlash va oʻzaro ishonchni oshirish maqsadida ishlatiladi. Dasturxonga anʻanaviy uygʻur taomlari, shirinliklar va ichki ichimliklar tayyorlanadi.

Shu bilan birga, chimildik marosimiga qatnashuvchilar bir-biriga hurmat va mehr-oqibat koʻrsatishadi, oʻzaro salomlar va duolar almashiladi. Bu marosimlar, asosan, yangi oila aʼzolari oʻrtasidagi birinchi ijtimoiy aloqa shakllanishiga yordam beradi. Toʻy oldi marosimlarining har biri Oʻzbekistondagi uygʻunlik va hurmatga asoslangan oilaviy munosabatlarning mustahkamligiga xizmat qiladi.

To‘ydan so‘ng, yaqin qarindoshlar kelin va kuyov uchun maxsus marosimlar o‘tkazadilar. "Quda chay" marosimi yoki "kelin ko‘rish" tadbiri milliy qadriyatlarning uzviy davomiyligini ta‘minlaydi.

Uyg‘ur to‘y marosimlari nafaqat bayram, balki millatning tarixiy va madaniy boyligini namoyon qiluvchi tantanaviy jarayondir. Ular har bir ishtirokchi uchun madaniy va ma‘naviy qadriyatlarni asrashga xizmat qiladi. Marosimlarning zamonaviy davrda ham asrab qolinayotgani, ularning kelajak avlod uchun muhim ahamiyatga egaligini namoyon etadi.

To‘y marosimiga tayyorgarlik jarayoni uyg‘ur xalqining boy madaniy an‘analarini o‘z ichiga oladi va bu jarayon qudalashdan boshlanadi. Qudalash ikki oilaning yaqinlashuvi va kelishuvining dastlabki bosqichidir. Kuyov tomonidan maxsus sovchilar guruhi kelinning uyiga borib, uning oilasi bilan muhokama va maslahatlar o‘tkazadi. Bu jarayonda har ikki tomon o‘zaro kelishuvga erishadi, kelin va kuyovning birlashuvi rasmiylashtiriladi. Sovchilar kelishuvi har ikki oilaning sha‘ni va hurmatini saqlash asosida o‘tkaziladi, bu esa milliy urf-odatlarining ajralmas qismidir.

Sovchilar kelishuvidan keyin to‘ygacha bo‘lgan bir qator rasm-rusumlar amalga oshiriladi. Masalan, kelin uchun maxsus sovg‘alar tayyorlash muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Kuyov tomonidan kelininga kiyim-kechak, ziynat buyumlari va turli sovg‘alar tayyorlanadi. Bunda har bir sovg‘aning ramziy ma‘nosi bo‘lib, ular kelinning yangi hayotiga qadam qo‘yishini ifoda etadi. Shuningdek, bu sovg‘alar ikki oilaning kelajak munosabatlari mustahkam bo‘lishiga asos yaratadi.

Kuyovning uyida tayyorgarlik jarayonida dasturxonga mas‘ullik muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu ishlarni kuyov tomonidagi yaqin qarindoshlar va do‘stlar tashkil qiladi. Milliy taomlar tayyorlanadi. Shuningdek, an‘anaviy shirinliklar va quruq meva mahsulotlari ham dasturxon uchun tayyorlanadi.

Bundan tashqari, har ikki tomon to‘y liboslariga ham katta e‘tibor qaratadi. Kelin va kuyov uchun an‘anaviy milliy liboslar tanlanadi, ular milliy bezaklar va naqshlar bilan bezatiladi. Bu liboslar to‘ydagi milliylik va madaniy boyligni ko‘rsatadi.

Shu tariqa, to‘y marosimiga tayyorgarlik nafaqat bayramga mas‘ullikni, balki milliy an‘analarga bo‘lgan hurmatni ham namoyon etadi. Bu jarayonda har bir detal muhim ahamiyatga ega bo‘lib, kelin va kuyovning kelajakdagi hayotini mustahkamlash uchun o‘ziga xos ma‘naviy asos yaratadi.

Asosiy marosimlar uyg‘ur milliy to‘yining eng muhtasham qismi hisoblanadi. Marosimlar orasida nikoh marosimi alohida o‘rin tutadi, chunki uyg‘ur u to‘yining markaziy voqeasi sifatida e‘tibor qaratadi. Yigitnikdagi marosimlar uyg‘ur xalqining

to‘yga oid an‘anaviy marosimlaridan biri hisoblanadi. Bu marosim "to‘yi oldin" deb ataladi va unda yigitning o‘rtoqlari va qarindoshlari ishtirok etishadi. Marosimni o‘tkazish maqsadi — yigitning turmushga qadam qo‘yishidan oldin o‘rtoqlari bilan quvonchini bo‘lishish va yangi hayotga tayyorgarlik ko‘rishdir.

Yigitning "to‘yi oldin" marosimiga odatda 30 ga yaqin jigit qatnashadi. Ular — yigitning do‘stlari, o‘rtoqlari va yaqin qarindoshlaridir. Marosimning asosiy qismi jamiyatdagi jigitlar bilan birgalikda o‘tkaziladigan o‘yinlar va o‘tkiziladigan mashrab bo‘ladi. Mashrab — uyg‘urlarda an‘anaviy dasturxon atrofida yoki maxsus tanlangan joyda o‘tkaziladigan marosim bo‘lib, unda yoshlar birgalikda tashrif buyurib, xursandchilikni baham ko‘rishadi. Yigitning "to‘yi oldin" marosimi milliy an‘analar va sunnat-samaralarni qadrlaydigan ajoyib tabiiy-ijtimoiy ahamiyatga ega voqeadir. Bu, ayniqsa, yigitning yaqin o‘rtoqlari va do‘stlari bilan uchrashishi orqali ularning oilaviy va ijtimoiy bog‘lanishlarini mustahkamlashga ko‘maklashadi.

Bu marosimda odatda 30 ga yaqin yigit qatnashadi. Ular asosan yigitning o‘rtoqlari, do‘stlari va yaqin qarindoshlaridir. Marosimning asosiy qismi yigitlar bilan birgalikda o‘tkaziladigan o‘yinlar va mashrabdan iborat.

Mashrab — bu yuksak an‘analarga muvofiq o‘tkaziladigan maxsus dasturxon atrofidagi yig‘ilishdan iborat. Bu tadbir odatda maxsus tanlangan joyda o‘tkaziladi va unda qatnashuvchilar xursandchilik hamda zamondoshlikni baham ko‘rishadi.

Mashrab davomida qatnashuvchilar bir-birlariga hurmat-ehtirom ko‘rsatadi, yaxshi tilaklar bildirib, duolar qiladi, shuningdek samimiy suhbatlar o‘tkaziladi. Bu jarayonlar nafaqat do‘stlik rishtalarini mustahkamlaydi, balki yigitning yangi oilasiga ruhan tayyorgarlik hosil qilishga yordam beradi.

Yigitning "to‘yi oldin" marosimining yana bir muhim jihati shundaki, u butun oila va jamiyatning yangi bosqichga qadam qo‘yishini anglatadi. Bu marosim oilaviy va ijtimoiy aloqalarning rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi hamda yigitning kelajak bosqichlardagi muvaffaqiyatiga ishonch bag‘ishlaydi.

Mashrabda qatnashuvchilar bir-biriga hurmat-ehtirom ko‘rsatishadi, shaddada suhbatlar o‘tkaziladi, yaxshi tillar aytiladi va duolar oqiladi. Bu marosim, avvalambor, jigitlarning bir-biri bilan yanada yaqinlashishini va yangi oilaga tayyorgarlik ko‘rishini ta‘minlaydi. Yigitning «to‘yi oldin» marosimi — bu nafaqat bir kishining, balki butun oila va jamiyatning yangi davrga tayyorgarligiga va kelajakdagi ijtimoiy aloqalarga asos solishga yordam beradi.

Shu tariqa, yigitning "to‘yi oldin" marosimi uyg‘ur xalqi uchun muhim bo‘lib, bu unutilmas va muhim hayotiy bosqichning bir qismi hisoblanadi.

Nikoh marosimi — bu yigit va kelinning birlashuvini rasmiylashtiradigan hamda diniy va milliy an‘analar asosida o‘tkaziladigan tadbir. Uyg‘urlarning diniy

ulamolari, odatda, nikoh marosimining markaziy shaxslaridan biri hisoblanadi. Ular shariat qoidalari asosida yoshlarning turmush qurish qasamyodini qabul qiladilar. Bu jarayonda yoshlar Alloh taolaga sadoqat va bir-birlariga vafo qilishga qasam ichadilar.

Marosimda yoshlar hamda ularning ota-onalari bayramona kiyimda ishtirok etadilar. Kelin, odatda, milliy bezaklarga ega an'anaviy libos kiyib, milliylik va go'zallik ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Kuyov esa zamonaviy yoki milliy uslubdagi maxsus kiyimi bilan ajralib turadi. Bu kiyimlar nafaqat ko'rkamlik, balki madaniy qadriyatlar va urf-odatlariga sadoqatni ham aks ettiradi.

Nikoh marosimida mehmonlarga hurmat-ehtirom ko'rsatilishi uyg'urlarning muhim an'analaridan biri hisoblanadi. Bu marosimda yoshlarning ota-onalari va yaqin qarindoshlari ularga yaxshi tilaklar bildirib, o'z duolarini aytadilar. Shuningdek, qudalar o'rtasidagi munosabatlarning mustahkamlanishiga katta e'tibor qaratiladi.

Nikohdan so'ng bayram dasturxonini tashkil etiladi. Bu dasturxon nafaqat nikoh marosimining ajralmas qismi, balki uyg'ur xalqi madaniy merosining muhim jihati hamdir. Dasturxonga uyg'urlarning an'anaviy taomlari tortiladi. Palou, quurdaq, lagmon, gurusay kabi taomlar mehmonlar uchun alohida tayyorlanadi. Bular nafaqat mazali, balki milliy madaniyatning muhim qismidir. Ushbu taomlar orqali mehmonlarga mehmondo'stlik va hurmat namoyon etiladi.

Mazkur bayram o'zida shodlik, birdamlik va milliy qadriyatlarning yuqori qadrlanishini aks ettiradi. Mehmonlar o'rtasidagi samimiy muloqot, kulishlar va bayramona muhit bu marosimning unutilmas bo'lishiga xizmat qiladi.

Shu tariqa, yigitning "to'y oldin" marosimi va nikoh tadbiri uyg'ur xalqi uchun muhim hayotiy bosqich hisoblanadi. Bu marosim nafaqat ikki yoshning birlashuvini, balki ularning oilalari va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning yanada mustahkamlanishini ta'minlaydi. Mazkur an'analar milliy qadriyatlarni avloddan-avlodga o'tkazishda, oilaviy hamda ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

.(Abdulaziz, A. (2011). Uyg'urlarning urf-odatlari va ularning zamonga moslashuvi. Urymchi: Sinjan Qishloq Xo'jaligi Nashri, 66-bet.) Shu bilan birga, quruq meva, milliy shirinliklar va an'anaviy ichimliklar, masalan, qatiq yoki choy dasturxonning ajralmas qismi hisoblanadi. Bayram dasturxonini nafaqat mazali ovqatlar, balki mehmonlarning o'zaro muloqoti va ijtimoiy aloqalarini mustahkamlash uchun ham xizmat qiladi. Asosiy to'y marosimi Uyg'ur xalqining boy madaniy va an'anaviy urf-odatlarining markaziy qismidir. Bu marosim odatda katta to'yxona yoki keng hovlida o'tkaziladi. To'yning asosiy qismi — yoshlarning birlashuvi va oilaviy munosabatlarning mustahkamlanishini anglatadi. Marosimga

oila a'zolari, yaqin qarindoshlar, do'stlar va qudalar tashrif buyurishadi, shuningdek, ularning har biri o'zining xursandchiligi va ezgu tillagan duolarini izhor etishadi.

To'y marosimida an'anaviy kiyimlar va milliy taomlar alohida ahamiyatga ega. Kelin va kuyovning kiyimlari, ularning o'z qavmlari va urf-odatlarini ko'rsatishga, madaniy yuksaklikni namoyon etishga qaratilgan. Kelin odatda milliy naqshli libosda bo'ladi, kuyov esa zamonaviy yoki an'anaviy kostyum kiyub, marosimga keladi. Marosim davomida ikki yoshning o'zaro muhabbatlari va birlashuvi hamda ularning oilaviy hayoti uchun duo qilinadi. (Kamil, R. (2016). *Shinjangdagi madaniy to'y marosimlari va urf-odatlar*. Urymchi: Shinjang Fanlar Akademiyasi Nashri, 121-bet.)

To'y dasturxonini — marosimning ajralmas qismi bo'lib, unda milliy taomlar tayyorlanadi. Ushbu dasturxonda palou, lagmon, quurdaq, gurusay va dabangji kabi bayramona taomlar tortiladi. Mehmonlarga milliy shirinliklar, quruq meva va ichimliklar — choy, qatiq va boshqalar taqdim etiladi. To'y dasturxonini nafaqat mazali ovqatlar bilan, balki mehmonlarning o'zaro muloqoti va aloqalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Marosimda musiqa va milliy raqslar muhim ahamiyatga ega. To'yda milliy cholg'u asboblari ijro etilgan qo'shiqlar va raqslar bilan bayramona havoy yaratiladi. Mehmonlar milliy raqslarni bajarib, marosimning madaniy mazmunini boyitishadi.

Dutor, tabur, chang, nay, karnay va sunnay kabi milliy musiqiy asboblarda ijro etiladigan kuylar to'ygaga maxsus bayramona ruh bag'ishlaydi.

Shu tariqa, asosiy to'y marosimi uyg'ur xalqining madaniy merosi va milliy urf-odatlarini namoyon etuvchi muhim voqea bo'lib, har bir bosqichi yuksak ma'naviy va ijtimoiy ahamiyatga ega. (Abdulla, M. (2008). *Sharqiy Turkistonning milliy urf-odatlari va marosimlari*. Qashg'ar: Sharqiy Turkiston Noshirlari, 42-bet.)

To'y marosimida musiqa va milliy raqslar uyg'ur xalqining madaniy merosida muhim o'rin tutadi. Bu elementlar to'y bayramining mazmunini boyitib, uni yanada shukohli va zavqli qiladi. Musiqiy chiqishlar va raqslar nafaqat mehmonlarning kayfiyatini ko'tarish, balki milliy qadriyatlarni avloddan-avlodga yetkazish vazifasini ham bajaradi.

Musiqiy chiqishlar to'y marosimining muhim qismi hisoblanadi. Ular milliy musiqiy asboblarda ijro etiladi. Uyg'urlarning dutor, tabur, chang, karnay va sunnay kabi asboblari xalq musiqasining ajralmas qismidir. Har bir asbob o'ziga xos ovozi va ma'naviy ahamiyati bilan ajralib turadi. Masalan, dutor — O'rta Osiyo xalqlari orasida keng tarqalgan ikki torli asbob bo'lib, uning tovushi yumshoq va ta'sirlidir. Sunnay esa jarqin ovozi bilan bayramona muhitni kuchaytirib, mehmonlarning e'tiborini tortadi.

Bu asboblarda ijro etilgan kuylar ko‘pincha xalq qo‘shiqlari, raqs musiqalari yoki to‘yga xos maxsus kuylardan iborat bo‘ladi. Musiqachilar o‘z chiqishlari bilan bayramdagi do‘stona muhitni kuchaytiradilar. Ular ijro etgan musiqalar mehmonlarni milliy merosga yanada yaqinlashtiradi.

To‘y marosimida milliy raqslar ham alohida ahamiyatga ega. uyg‘urlarning raqslari ularning madaniyatidagi jonlilik va shodlikni namoyon qiladi. Raqslar orqali xalqning falsafasi, hissiyotlari va hayotga bo‘lgan munosabati ifodalanadi. Bayramda mehmonlar birgalikda raqs tushib, to‘yning samimiy va do‘stona muhitini yanada kuchaytiradilar. Milliy raqslarda ko‘pincha qo‘llarning harakatlari, qadamlarning o‘ziga xosligi va ijro qonuniyatlari muhim ahamiyatga ega.

To‘yda raqsga tushish nafaqat vaqtni qiziqarli o‘tkazish uchun, balki milliy an‘analarni qadrlash va ularni davom ettirishning bir qismi sifatida ham qabul qilinadi. Raqs jarayonida mehmonlar o‘zlarining milliy liboslarida ko‘zga tashlanadi. Bu liboslar to‘q ranglar, milliy naqshlar va zirqiroq bezaklar bilan ajralib turadi.

Bundan tashqari, raqs va musiqa orqali turli avlodlar bir-biriga yaqinlashadi. Keksalar yoshlarga milliy qadamlar va musiqiy an‘analarni o‘rgatadilar. Shu tariqa, to‘y marosimi nafaqat bayram, balki ijtimoiy va madaniy o‘quv jarayonining ham bir qismi bo‘lib xizmat qiladi.

Asosiy marosimlar to‘yning nafaqat diniy, balki ijtimoiy va madaniy ahamiyatini ham aks ettiradi. Milliy musiqa va raqslar uyg‘ur xalqining qadriyatlarini, shodlik va jonliligining yorqin ko‘rinishi bo‘lib, har bir ishtirokchiga ma‘naviy zavq bag‘ishlaydi. Shu tariqa, to‘y marosimi madaniyat, urf-odat va shodlikning uyg‘unlashgan shakli sifatida xalqning hayotida alohida ahamiyat kasb etadi.

(Məxmud, S. (2012). *Shinjah Uyg‘ur Avtonom Rayonidagi milliy marosimlar*. Yrymchi: Shinjah Universiteti Nashri, 58-βer.)

Kelinni olib kelish marosimi uyg‘ur xalqining to‘ydagi muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, katta ehtiyotkorlik va an‘analarga muvofiq amalga oshiriladi. Bu marosimda asabiy haydovchi, ya‘ni to‘ykar va uning yordamchilari muhim rol o‘ynaydi. To‘ykar — bu to‘y marosimida kelinni uyidan kuyovning uyiga olib borish vazifasini bajaradigan shaxs bo‘lib, u o‘ziga xos o‘yinlar va urf-odatlar orqali marosimni jonlantiradi. Uning yordamchilari o‘z navbatida, kelin va kuyovning qudalarini mehmonxonalariga yetkazishga va ularga xizmat ko‘rsatishga mas‘ul bo‘ladi.

Kelinni olib kelingandan so‘ng, kelinning uyida chimildik yasaladi. Bu marosimda kelinni yangi hayotga kirishga tayyorlash va unga hurmat ko‘rsatish uchun maxsus tayyorgarliklar amalga oshiriladi. Chimildik — bu kelinning yangi oilaga qabul qilinishiga va o‘ziga yangidan hayot boshlashiga ishora qiladigan ramziy

amal bo‘lib, u oilaviy munosabatlarning mustahkamlanishini ta‘minlaydi. Ushbu jarayonda qudalarga va yaqin qarindoshlarga hurmat ko‘rsatiladi, hamda kelinning salom-sayohatga chiqishini belgilaydi. (Tursun, S. (2015). Sharqiy Turkistondagi milliy qadriyatlar va ularning saqlanishi. Qashg‘ar: Qirg‘iziston va Sharqiy Turkiston Ilmiy Nashri, 91-бет). Tўй marosimidan keyin, uyg‘ur xalqining madaniy hayotida yana bir qator muhim an‘analarni o‘tkaziladi. Bu marosimlar oilaviy munosabatlarni mustahkamlash, yoshlarni yangi hayotga moslashtirish va turmush tarziga kirishishda muhim ahamiyatga ega. To‘ydan keyingi an‘analarni orqali kelin va kuyovning turmushi to‘liq va boy mazmundagi marosimlar bilan davom ettiriladi.

Birinchi navbatda, yangi oila qurgan yoshlar uchun "to‘y muborak" marosimi o‘tkaziladi. Bu marosim qarindoshlar va qo‘ni-qo‘shnilar bilan birgalikda bo‘lib, to‘yning tugallanishini nishonlaydi. Marosimda, odatda, mehmonlar yangi oilaga tabriklar aytib, ularga baxt va farovonlik tilashadi. Bu to‘y marosimidan keyingi eng asosiy an‘analardan biri bo‘lib, unda birgalikda ovqatlanish, hikmatli so‘zlar va tantanali kayfiyat kuzatiladi.

Kelin va kuyov uchun maxsus an‘analarni uyg‘ur xalqining boy madaniy merosi va urf-odatlarida muhim o‘rin tutadi. To‘ydan keyin o‘tkaziladigan ushbu marosimlar oilaviy munosabatlarni yanada mustahkamlash, yangi juftlikni qo‘llab-quvvatlash va har ikki oila o‘rtasidagi hamkorlik va hurmatni kuchaytirish maqsadini ko‘zlaydi.

“Quda chay” marosimi — uyg‘ur xalqining eng muhim va keng tarqalgan an‘analaridan biridir. Bu marosimda kelin va kuyovning oilalari bir joyga yig‘ilib, maxsus choy dasturxonini atrofida o‘zaro hurmat-ehtirom ko‘rsatadilar. Choy dasturxonini uyg‘ur xalqining milliy qadriyatlarida mehmondo‘stlik ramzi sifatida katta ahamiyatga ega.

Marosimda har ikki oila choyni birga ichar ekan, bu jarayon ular o‘rtasidagi aloqalarning yangi bosqichga ko‘tarilishini ifodalaydi. Choy bilan birga milliy shirinliklar va meva-chevalar dasturxonga qo‘yiladi. Har bir qatnashuvchi bir-biriga yaxshi tilaklar bildirib, yangi juftlikning baxtli va farovon hayoti uchun duo qiladi. “Quda chay” nafaqat choy ichish marosimi, balki ikki oilaning bir-birlarini yaqinroq tanishlari, o‘zaro ishonchni mustahkamlashlari uchun alohida ahamiyatga ega.

Ushbu marosimda oila boshliqlari yosh juftlik uchun hayotiy maslahatlar va nasihatlar berishadi. Ular o‘z hayot tajribalari bilan o‘rtoqlashib, oilaviy munosabatlarni qanday mustahkamlash haqida yo‘riqlar berib o‘tadilar. Shu tariqa, “Quda chay” yangi juftlikning yangi hayotiga ruhiy qo‘llab-quvvatlash va ilk qadamlarini mustahkamlash uchun muhim bosqich hisoblanadi.

“Quda uy” marosimi esa yangi juftlikning oilaviy hayotini boshlash bosqichini ramziy ravishda belgilaydi. Bu marosimda kelin va kuyov yangi uylariga oila a‘zolari

tomonidan rasmiy ravishda qabul qilinadi. Uyni bezash, dasturxon yozish va uyni to‘yboq ko‘rsatish — ushbu marosimning asosiy qismi hisoblanadi.

Marosimda kelin va kuyovning oila a‘zolari va yaqin qarindoshlari yig‘ilib, yangi juftlikni qutlashadi va ularga yangi hayotlari uchun yaxshi niyatlar tilashadi. “Quda uy” kelin va kuyov uchun yangi muhitga kirish jarayonini yengillashtirishga xizmat qiladi. Bu jarayon oilaviy birdamlikni kuchaytiradi va har bir ishtirokchiga birgalikdagi quvonchli hayotga umid bag‘ishlaydi.

Shuningdek, “Quda uy” marosimida kelin va kuyovga milliy urf-odatlariga muvofiq sovg‘alar taqdim etiladi. Ushbu sovg‘alar oilaviy hayotni boshlash uchun qo‘shimcha yordam va ularning kelajakdagi farovonligini ta‘minlash ramzi sifatida qabul qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, “Quda chay” va “Quda uy” marosimlari nafaqat kelin va kuyovning hayotida, balki ularning oilalari o‘rtasidagi munosabatlarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu an‘analar Uyg‘ur xalqining madaniyati va urf-odatlarini saqlashda, shuningdek, avloddan-avlodga o‘tkazishda o‘ziga xos rol o‘ynaydi. Ular oilaviy munosabatlarning mustahkamligi va yangi juftlikning baxtli hayoti uchun asos yaratadi.

(Rustam, F. (2014). Sharqiy Turkistondagi milliy tadbirlar va ularning ijtimoiy ahamiyati. Qashg‘ar: Sharqiy Turkiston Ilmiy Nashri, 35-6et). By marosim nafaqat munosabatlarni mustahkamlash, balki, har ikki oila orasidagi uziga xos madaniy aloqalarni ko‘rsatadi.

Bu an‘analar, shu bilan birga, uyg‘ur xalqining boy madaniy merosining muhim qismidir. Ular na faqat yoshlarni yangi hayotga tayyorlash, balki oilaviy birdamlikni mustahkamlash va har bir a‘zoning qadr-qimmatini ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Uyg‘ur millatida to‘y marosimi, an‘anaviy tartiblar va madaniy xususiyatlar bilan boyitilgan, to‘liq va tantanali bir jarayondir. Bu marosimning yakuniy bosqichi quvonch, xursandchilik va xursandchilikning yuqori nuqtasidir.

To‘yning yakuniy qismi — bu Uyg‘ur xalqining to‘y marosimidagi eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, u bayramning ajoyib yakunlanishini ta‘minlaydi. Ushbu bosqich mehmonlar va qudalarning kelin va kuyovga bergan tuhfalari, duolari hamda tabriklari bilan yakunlanadi. U to‘y marosimining nafaqat shodlik va quvonch ifodasi, balki milliy qadriyatlarni saqlash va kelajakka uzatish jarayonining bir qismi sifatida qabul qilinadi.

Marosimda, odatda, har ikki oilaning a‘zolari va keng mehmonlar yig‘iladi. Ular kelin va kuyovga o‘z sovg‘alarini taqdim etar ekan, har bir tuhfa yaxshi niyatlar, tilaklar va kelajakdagi farovon hayot uchun duolar bilan birgalikda beriladi. Tuhfalar ko‘pincha foydali maishiy buyumlar, milliy hunarmandchilik mahsulotlari yoki

moliyaviy ko‘mak shaklida bo‘ladi. Bu yangi juftlikka o‘z hayotini boshlash uchun amaliy yordam sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Ba‘zi hollarda, to‘y tugaganidan keyin keng ko‘lamda tanishuv va xursandchilik kechasi tashkil etiladi. Bu tadbirda har ikki oila a‘zolari, qarindoshlar va do‘stlar birlari bilan yaqinroq tanishish va munosabatlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Dasturxonda milliy taomlar, shirinliklar va ichimliklar tortiladi. Bu jarayon mehmonlar va yangi oilaning yaqinlari o‘rtasida yanada samimiy muhit yaratishga xizmat qiladi.

To‘yning yakuniy bosqichi ko‘pincha kelin va kuyov uchun maxsus tashkil etilgan "kecha to‘plash" marosimi bilan nihoyasiga yetadi. Ushbu marosimda yosh juftlik ota-onalari va yaqinlarining duolarini qabul qilib, oilaviy munosabatlarni mustahkamlash yo‘lida ilk qadamlarni qo‘yadi. Bu jarayonda ota-onalar va katta yoshdagi qarindoshlar o‘z tajribalari va maslahatlari bilan bo‘lishib, yosh juftlikka foydali maslahatlar berishadi.

To‘yning yakuniy qismi nafaqat bayram yakunlanishi, balki oilaviy munosabatlarning mustahkamlanishi va kelajakdagi farovonlik uchun muhim ma‘naviy qadam hisoblanadi. U O‘zbekiston va uyg‘ur xalqining milliy va oilaviy qadriyatlarining yuksak namunasi bo‘lib, har bir ishtirokchiga o‘chmas taassurot qoldiradi.

(Abduhalim, Sh. (2013). Sharqiy Turkistonda milliy meros va uning o‘rganilishi. Qashg‘ar: Sharqiy Turkiston Madaniyati, 82-bet).

Har ikki oila uchun ham juda muhim bo‘lgan marosimlar, shu jumladan, dasturxonlar, choy ichish va bir-birlariga tuhfa-salomlar berish, to‘yning yakuniy bosqichida aniq amalga oshiriladi. To‘yning yakuniy ssenariyasi, uyg‘ur xalqining urf-odatlarini yoritib, madaniy va ma‘naviy qadriyatlarni ommalashtirishga xizmat qiladi. Bu marosim, yangi oila qurgan yoshlarga xayr va farovonlik tilab, ularning har qadamlarida yoshlarning turmushga tayyorligi, muhabbat va hurmat asosida yashashlarini ta‘minlaydi.

XULOSA

Uyg‘ur to‘y marosimlari — uyg‘ur xalqining qadimiy va boy an‘analaridan biri bo‘lib, uning madaniy ahamiyati beqiyosdir. To‘y marosimlari — bu nafaqat oilaviy hayotni boshlash, balki milliy va jamiyat bilan aloqa o‘rnatish, urf-odatlarini, qadriyatlarni yosh avlodga ko‘chirishning muhim vositasidir. Uyg‘urlar uchun to‘y — tug‘ilganidan to o‘likni ko‘shishga qadar, insoniy hayotning eng muhim va so‘nggi voqeasi sifatida katta ahamiyatga ega.

To‘y marosimlarida kuylar, raqslar, ziyofatlar, urf-odatlar va yangi kelin-ko‘yning to‘y bo‘yicha eng yaxshi ko‘rsatiladigan narsalar va eng muhim urflar bilan tanishtiriladi. Bu an‘analar ko‘pincha ayollar va erkaklar o‘rtasidagi munosabatlarni, jamiyatdagi qatlamlar va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ushbu marosimlarni asrab-avaylash, ularni yosh avlodga yetkazish va ularning ma‘naviy qadriyatlarini saqlab qolish juda muhimdir. Hozirgi kunda globallashish va zamonalarning o‘zgarishi bilan bu an‘analar xavf ostida turishi mumkin. Shunday ekan, ularni himoya qilish va keng yoritish — milliy madaniyatning kelajagi uchun muhim vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdulla, M. (2008). Sharqiy Turkistonning milliy urf-odatlar va marosimlari. Qashg‘ar: Sharqiy Turkiston Noshirlari.
2. Məxmud, S. (2012). Shinjaḥ Uyg‘ur Avtonom Rayonidagi milliy marosimlar. Yrymchi: Shinjaḥ Universiteti Nashri.
3. Alim, Ə. (2010). Uyg‘urlarning to‘y marosimlariga xos an‘analar va urf-odatlar. Yrymchi: Shinjaḥ Davlat Nashri.
4. Tursun, S. (2015). Sharqiy Turkistondagi milliy qadriyatlar va ularning saqlanishi. Qashg‘ar: Qirg‘iziston va Sharqiy Turkiston Ilmiy Nashri.
5. Yusuf, L. (2017). Shinjaḥ Uyg‘ur Avtonom Rayonidagi madaniy hayot va urf-odatlar. Yrymchi: Shinjaḥ Tarixi Mustahkamlash Jamiyati.
6. Timur, X. (2009). Sharqiy Turkistondagi milliy marosimlar va ularning yosh avlodga ta‘siri. Yrymchi: Shinjaḥ Madaniyat Nashri.
7. Rustam, F. (2014). Sharqiy Turkistondagi milliy tadbirlar va ularning ijtimoiy ahamiyati. Qashg‘ar: Sharqiy Turkiston Ilmiy Nashri.
8. Abdulaziz, A. (2011). Uyg‘urlarning urf-odatlar va ularning zamonga moslashuvi. Yrymchi: Sinjan Qishloq Xo‘jaligi Nashri.
9. Abduhalim, Sh. (2013). Sharqiy Turkistonda milliy meros va uning o‘rganilishi. Qashg‘ar: Sharqiy Turkiston Madaniyati.
10. Kamil, R. (2016). Shinjaḥdagi madaniy to‘y marosimlari va urf-odatlar. Yrymchi: Shinjaḥ Fanlar Akademiyasi Nashri.
11. Otajon, T. (2018). Uyg‘urlarning xalq yozuvlari va urf-odatlar. Qashg‘ar: Sharqiy Turkiston Tahqiqotlari